

УДК 336.71.078.3

Олександр КУРИШКО

асистент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ІНІЦІАТОРА ФІНАНСОВОЇ ОПЕРАЦІЇ НА ОСНОВІ РИЗИКОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті проведено оцінку необхідності розробки методики визначення ділової репутації клієнта фінансової установи. Запропоновано низку критеріїв оцінки ділової репутації ініціатора фінансової операції на основі ризикорієнтованого підходу.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, ризик, оцінка, легалізація доходів, ділова репутація.

Розширення способів здійснення фінансових операцій та географії економічної діяльності зумовлює необхідність корегування підходів до побудови системи фінансового моніторингу. Рекомендації FATF визначають необхідність використання ризикорієнтованого підходу в роботі фінансових установ. Враховуючи критерії оцінки ризиків, сформовано три основні напрямки фінансового моніторингу: за географічною ознакою, клієнтом та продуктом [9].

Значною мірою ефективність побудови системи фінансового моніторингу визначається критеріями оцінки ризику саме клієнтів фінансових установ, оскільки вони є безпосередніми ініціаторами фінансових операцій. На сьогодні методики, призначені для оцінки ризиків легалізації доходів, мають несистематизований характер, оскільки корегуються безпосередньо до окремої групи фінансових установ.

Необхідно зазначити, що аналізом проблем, які склалися в процесі оцінки ризиків легалізації доходів, займалися окремі фахівці, серед яких О. Бережний [8], А. Бойко [7], І. Дзедзик [2], С. Діденко [3], С. Дмитров [8], І. Д'яконова [5], О. Кузьменко [4], Т. Медвідь, О. Меренкова [7], Г. Усатий [10], В. Черняк [4], Г. Шунькіна [11] та інші.

Українськими вченими висвітлюються різноманітні проблеми формування методики оцінки ризику легалізації доходів на рівні окремої фінансової установи. Однак, попри різноплановість та глибину проведених досліджень, проблема оцінки ділової репутації клієнта фінансової установи як безпосереднього ініціатора фінансової операції залишається недостатньо вивченою.

Метою дослідження є розробка підходу оцінки ділової репутації клієнта фінансової установи на оцінки ризиків.

Сучасна система координації діяльності суб'єктів фінансового моніторингу в Україні та світі побудована на ризикорієнтованому підході. У ході проведення фінансових операцій та функціонування фінансових установ існують ризики. Під ризиками слід розуміти усвідомлену небезпеку виникнення в системі небажаної події з певними наслідками в часі та просторі. Враховуючи особливості функціонування фінансової системи та в контексті аналізу організації системи фінансового моніторингу під ризиком фінансової установи при здійсненні фінансової операції виділяють небезпеку, загрозу, уразливі місця для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, що можуть бути використані клієнтами при наданні ними послуг відповідно до характеру їхньої діяльності з метою

легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму.

Дослідивши вимоги чинного законодавства України (ст. 9 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [1]), ми встановили, що ця можливість є визначеною лише для випадків проведення обов'язкового фінансового моніторингу, при цьому суб'єкт фінансового моніторингу має право вимагати, а клієнт зобов'язаний надати інформацію стосовно ідентифікації його особи, змісту діяльності та фінансового стану, необхідну для виконання таким суб'єктом вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що значно звужує поле фінансового моніторингу.

Виокремлення повідомлень про підозрілі операції в такому разі має базуватися на ризикорієнтованому підході та передбачає виділення 3 рівнів ризиків, що будуть формувати відповідно 3 рівні ділової репутації ініціаторів та учасників фінансових операцій:

- бездоганної;
- оціночної (ризикової);
- сумнівної.

На рис. 1 наведено схему оцінки ділової репутації клієнтів з урахуванням ступеня їх ризику та періодичності проведення переоцінок.

Для бездоганної ділової репутації фінансовий моніторинг повинен проводитися на рівні обов'язкового при перевищенні граничних сум фінансових операцій і на рівні внутрішнього фінансового моніторингу щорічно.

Оціночна або ризикова ділова репутація характерна для ініціаторів фінансових операцій щодо яких існує мотивована підозра легалізації доходів на основі узагальнених оцінок координатора національної системи фінансового моніторингу. Переоцінка ділової репутації цієї групи клієнтів фінансових установ проводиться щоквартально або за потреби.

Сумнівна ділова репутація ініціаторів фінансових операцій характерна для осіб, що брали участь у легалізації доходів раніше або щодо яких сформовано узагальнені звіти координатором національної системи фінансового моніторингу за результатами обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу. Переоцінка ділової репутації цієї групи клієнтів фінансових установ проводиться щомісячно або за потреби.

© Олександр Куришко, 2012

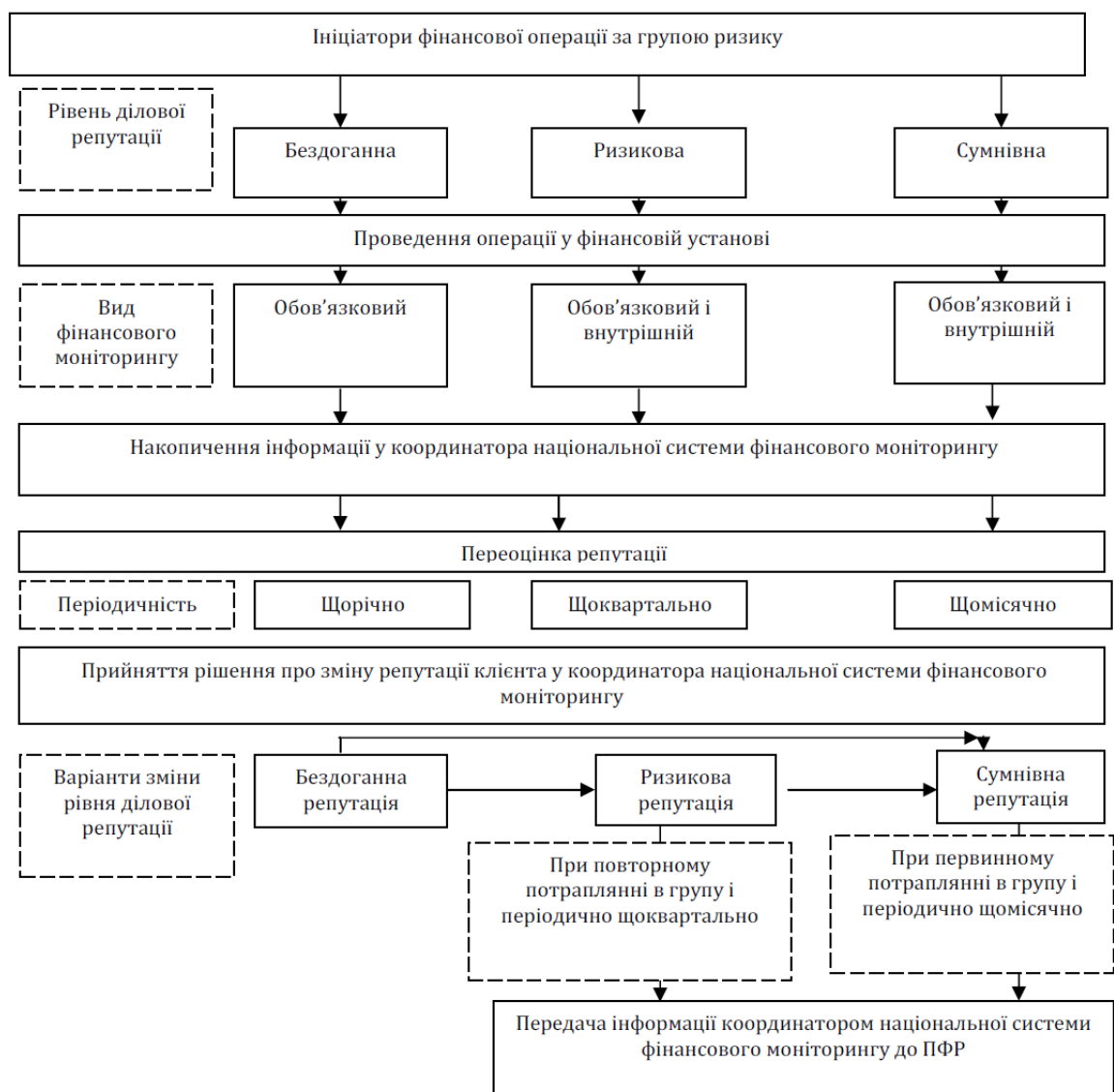

Рис. 1. Схема оцінки ділової репутації клієнтів з урахуванням ступеня їх ризику та періодичності проведення переоцінок*

*Розроблено автором

Таким чином, наведена схема оцінки ділової репутації клієнтів з урахуванням ступеня їх ризику та періодичності проведення переоцінок надає змогу визначити глибину та динаміку фінансового моніторингу діяльності будь-якого суб'єкта господарської діяльності чи ініціатора фінансової операції незалежно від специфіки його діяльності або галузевої і територіальної приналежності.

Методика оцінки ділової репутації клієнтів з урахуванням ступеня їх ризику та періодичності проведення переоцінок наведена в таблиці 1.

Періодичність оцінки ділової репутації ініціатора фінансової операції визначається залежно від рівня ризику його участі в процесах легалізації, тому суб'єкти з сумнівною репутацією будуть оцінюватися найбільш часто (щомісячно), а суб'єкти з найменшим ризиком і бездоганною репутацією найменш часто (щорічно).

Джерельною базою оцінки рівня ділової репутації є як фінансова, так і статистична і податкова звітність, що

дозволяє відслідковувати усі суттєві особливості діяльності суб'єкта операції. Також важливим джерелом інформації для оцінки рівня ділової репутації є інші джерела інформації, в тому числі і результати слідчої діяльності ДПАУ, СБУ, ДСФМУ, Прокуратури України, ПФР інших держав та інших правоохоронних органів.

Передбачається, що оцінку всіх ініціаторів фінансових операцій буде проводити координатор національної системи фінансового моніторингу. В разі присвоєння оціночної (репутаційної) або сумнівної ділової репутації поглиблене вивчення суб'єкта буде проводити ДСФМУ як ПФР в Україні. Повторне потраплення ініціатора фінансової операції в групу з оціночною діловою репутацією або первинне потраплення в групу з сумнівною діловою репутацією виступатиме підставою для поглибленого вивчення ДСФМУ.

Таблиця 1. Методика оцінки ділової репутації клієнтів з урахуванням ступеня їх ризику та періодичності проведення переоцінок*

Критерій	Бездоганна	Оціночна (ризикова)	Сумнівна
Періодичність оцінки і переоцінки	Щорічно	Щоквартально	Щомісячно
Джерело інформації	Фінансова, статистична, податкова звітність	Фінансова, статистична, податкова звітність, інші джерела інформації	Фінансова, статистична, податкова звітність, інші джерела інформації
Суб'єкт оцінки	Координатор НБУ	Координатор НБУ	Координатор НБУ
Суб'єкт поглибленого вивчення	-	ДСФМУ	ДСФМУ
Причини поглибленого вивчення	-	повторне потрапляння в групу	первинне потрапляння в групу
Визначення рівня ділової репутації (бально) залежно від:			
- ініціатора фінансової операції	-	велися слідчі дії ДСФМУ (2 бали)	доведено участь в легалізації ДСФМУ (3 бали)
- характеру діяльності	зрозумілий (1 бал)	незрозумілий (2 бали)	незрозумілий, заплутаний та такий, що не відповідає економічним інтересам (3 бали)
- частоти обліку за обов'язковим фінансовим моніторингом	неперіодично (1 бал)	періодично (2 бали)	постійно (3 бали)
- частоти обліку за внутрішнім фінансовим моніторингом	неперіодично (1 бал)	періодично (2 бали)	постійно (3 бали)
- репутації основних контрагентів щодо охоплення фінансовим моніторингом	не велися слідчі дії (1 бал)	наявні незначні порушення (2 бали)	велися слідчі дії (3 бали)
- оцінки діяльності з боку ДПАУ, ДМСУ	порушення відсутні (1 бал)	наявні незначні порушення (2 бали)	наявні значні порушення (3 бали)
- зовнішні зв'язки з офшорними зонами	відсутні (1 бал)	незначні (2 бали)	постійні, значні (3 бали)
- репутації основних фінансових установ	бездоганна (1 бал)	сумнівна (2 бали)	існують мотивовані підозри щодо участі у легалізації (3 бали)
- репутації засновників	бездоганна (1 бал)	сумнівна (2 бали)	існують мотивовані підозри щодо участі у легалізації (3 бали)
- репутації інсайдерів	бездоганна (1 бал)	сумнівна (2 бали)	існують мотивовані підозри щодо участі у легалізації (3 бали)
Межі загальної бальної оцінки	до 14 балів	14-21 балів	22-30 балів

*Розроблено автором на основі власних досліджень

Оцінка ініціатора фінансової операції передбачає поділ на 3 групи:

- суб'єкти, щодо яких не велися слідчі дії ДСФМУ;
- суб'єкти, щодо яких велися слідчі дії ДСФМУ;
- суб'єкти, участь яких у легалізації доходів доведена раніше.

Поділ ініціаторів фінансової операції залежно від характеру їх діяльності передбачає:

- зрозумілий характер діяльності, тобто такий, що відповідає економічним законам, а всі суттєві аспекти діяльності ініціатором фінансової операції повністю висвітлюються;
- незрозумілий характер діяльності, тобто заплутаний, при якому суттєві аспекти діяльності ініціатором фінансової операції неповністю висвітлюються;

- незрозумілий, заплутаний характер діяльності та такий, що не відповідає економічним інтересам та законам, а також не має економічного змісту.

Частота обліку за обов'язковим та внутрішнім фінансовим моніторингом у фінансових установах операцій ініціатора класифікується наступним чином:

- неперіодично, тобто рідше за середньоринкову частоту;
- періодично, тобто з однаковою частотою по системі;
- постійно, тобто частіше за середньоринкову частоту.

Важливими характеристиками ділової репутації ініціаторів фінансових операцій є рівень репутації їх засновників і інсайдерів, основних контрагентів та обслуговуючих фінансових установ, наявність та періодичність зв'язків з офшорними зонами, а також

інформація щодо порушень ініціатором фінансової та платіжної дисципліни з джерел ДПАУ, ДМСУ, що надає можливість повністю оцінити наявність потенційних ризиків використання ініціатора фінансових операцій у процесі легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Фінансовому моніторингу мають підлягати фінансові операції з оціночним та високим рівнем ризику використання коштів у процесі легалізації доходів. Ця схема оцінки ділової репутації клієнтів з урахуванням ступеня їх ризику та періодичності проведення переоцінок надає змогу координатору національної системи фінансового моніторингу проводити оцінку фінансових операцій залежно від ступеня ризику їх ініціаторів, при цьому механізм періодичної переоцінки ділової операції сприяє поглибленню ідентифікації клієнта та накопичення інформації про його фінансово-господарську діяльність. За результатами переоцінки ризиків ділової репутації ініціаторів фінансових операцій координатор національної системи фінансового моніторингу надає узагальнені звіти про підозрілі фінансові операції до ПФР у разі повторного отримання ризикової репутації при переоцінці щоквартально та первинного отримання сумнівної репутації при переоцінці щомісячно.

Аналізуючи вищевикладене, можемо зробити такі висновки:

1. У процесі підвищення ефективності фінансового моніторингу одну з ключових ролей відіграє

координація діяльності суб'єктів фінансового моніторингу та повнота і своєчасність інформаційного обміну між ними. При цьому формування єдиного інформаційного комплексу з забезпеченням його даними про суб'єктів фінансових операцій у процесі їх ідентифікації, автоматизований моніторинг сумнівних операцій та комплексний контроль їх спеціалізованими правоохоронними органами надасть змогу створити дієвий механізм протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

2. Світовий досвід доводить, що методики проведення фінансового моніторингу мають ґрунтуватися на ризикорієнтованому підході. Тому було розроблено методику оцінки рівня ділової репутації, яка дозволить проводити поглиблений фінансовий моніторинг лише найбільш ризикових ініціаторів фінансових операцій. При цьому рівень їх ділової репутації матиме пряий вплив на окремі аспекти їх господарської діяльності, що забезпечує їх зацікавленість у прозорій діяльності.

3. Методика оцінки ділової репутації клієнтів з урахуванням ступеня їх ризику та періодичності проведення переоцінок надасть змогу координатору національної системи фінансового моніторингу виділити найбільш перспективні напрямки для роботи національного ПФР.

Перспективними напрямками дослідження є оцінки привабливості окремих країн для легалізації доходів.

Список літератури

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [Текст] : закон України // Відомості Верховної Ради України від 03.01.2003 р. – 2003, № 1, ст. 2.
2. Дзедзик, І. Б. Місце ризиків у системі фінансового моніторингу операцій банківської установи [Текст] / І. Б. Дзедзик // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 109-114.
3. Діденко, С. В. Оптимізація управління ризиками в системі фінансового моніторингу банку [Текст] / С. В. Діденко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 3. – С. 128-131.
4. Дмитров, С. Система скорингу на основі індикаторів ризику як ефективна складова фінансового моніторингу в банку [Текст] / С. Дмитров, В. Черняк, О. Кузьменко // Вісник НБУ. – 2011. – № 1. – С. 26-32.
5. Дяконова, І. І. Формування системи фінансового моніторингу як складової ризик-орієнтованого банківського нагляду [Текст] / І. І. Дяконова, Є. Ю. Мордань // Проблеми системного підходу в економіці. – 2011. – № 3.
6. Куришко, О. О. Оцінка ділової репутації ініціатора фінансової операції в процесі проведення фінансового моніторингу [Текст] / О. О. Куришко // Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Наукові засади економічного зростання країни». 20-21 вересня 2012 року. – режим доступу: <http://www.stelmaschuk.info/internet-conference/announced-internet-conference/onferencia-20-09-2012/52-article-onferencia-20-09-2012/294-2012-09-21-06-22-04.html>. - Заголовок з екрану.
7. Меренкова, О. Факторний аналіз імовірнісної оцінки ризику використання послуг банків для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму [Текст] / О. Меренкова, Т. Медвідь, А. Бойко // Вісник НБУ. – 2010. – № 11. – С. 46-52.
8. Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму [Текст] : монографія / С.О. Дмитров [та ін.]; під ред. О.М. Бережного. – Суми: УАБС НБУ, 2008. – 75 с.
9. Посібник з питань підходу, заснованого на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму [Текст] // Веб-сторінка "The Financial Action Task Force (FATF)". – www.fatf-gafi.org.
10. Усатий, Г. О. Протидія відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом: проблеми та перспективи [Текст] / Г. О. Усатий // Актуальні проблеми політики : Збірник наукових праць. – Одеса. – 2005. №26. С.405-4
11. Шунькіна, Г. О. Моніторинг фінансових інформаційних потоків щодо клієнтів банку [Текст] / Г. О. Шунькіна // Торгівля і ринок України. – 2011. – № 31. – Т. 2. – С. 350-355.

РЕЗЮМЕ

Курьшико Александр

Методика оценки деловой репутации инициатора финансовой операции на основе рискоориентированого подхода

В статье проведена оценка необходимости разработки методики определения деловой репутации клиента финансового учреждения. Предложен ряд критериев оценки деловой репутации инициатора финансовой операции на основе рискоориентированого подхода.

RESUME

Kuryshko Oleksandr

Methods of assessing of business reputation of initiator of financial transaction according to the risk-based approach

This article provides an assessment of the need to develop methods of determination of business reputation of client of financial institution. A number of evaluation criteria of business reputation of initiator of financial transaction according to the risk-based approach is proposed by the author.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2012 р.